

NÂBÎ'NİN MANİSA'DAKİ SANAT ÇEVRESİ VE BİRRÎ-NÂBÎ DOSTLUĞU*

*Kenan ERDOĞAN***

*Fatih KOYUNCU****

ÖZET

Şairlerin sanatçı kişiliklerinin ortaya çıkmasında yazdıkları şiir ve düz yazı şeklindeki tüm eserleri; ondan yansıyan birer ayna gibi kimlik, kişilik ve sanatçı şahsiyetinin farklı yönlerini aydınlatır. Bu bağlamda mektuplar, takrizler ve nazireler de o şahsiyetin, sanat ve sosyal çevresini anlamada bize kaynaklık etmektedir. Bu eserler vasıtasıyla sanatçının tesirinde kaldığı ve etkilediği şahısları öğrenebilme imkanı ortaya çıkmakta ve sanat çevresi tesbit edilebilmektedir.

Klâsik Türk edebiyatının önemli şairlerinden Nâbî, yaşadığı çağda ve daha sonraki zamanlarda pek çok sanatkârı etkilemiş ve devir şartlarında Osmanlı'nın geniş coğrafyasında iyi bir sanat ortamı oluşturmuştur. Özellikle şairin 20 yıl kadar kaldığı Halep'te ve İstanbul'da geniş bir hayran kitlesi meydana gelmiştir. Nâbî'nin, İstanbul dışında sanat ve kültür faaliyetlerinin yoğun olduğu şehzade şehri Manisa'da da bir sanat çevresinin teşekkül ettiği mektup ve şiirlerinden anlaşılmaktadır.

Bazı tezkire yazarlarına göre Nâbî, Bosnalı Sâbit'in Manisa'da kadı olduğu zaman bu şehre gelmiş; Birrî Mehmed'in de aralarında bulunduğu ilim ve sanat erbabıyla görüşmüştür. Hikemî tarzın büyük temsilcisi şair Nâbî'den etkilen Birrî, onun şiirlerine nazireler yazmıştır. Bu çalışmada, Nâbî ile Birrî arasındaki dostluğu gösteren şairlerin birbirlerini övmek amacıyla yazdıkları şiirler, Nâbî'nin Birrî Mehmed Dede'nin *Bûlbûliyye*'si için kaleme aldığı takriz ile yine onun Birrî'ye yazdığı bir mektubu ele alınmıştır. Ayrıca her iki şairin divanı incelenmiş; *Birrî Divanı*'nda Nâbî etkisiyle yazılan şiirler de tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: 17. Asır, Divan Şiiri, Nâbî, Birrî.

* Bu yazı 7-8 Aralık 2012 tarihlerinde “Vefatının 300. Yılında Şâir Nâbî Sempozyumu”nda “Birrî-Nâbî Dostluğu” başlığı altında sunulan bildirinin geliştirilmiş ve yeniden düzenlenmiş biçimidir.

Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Prof. Dr., Celal Bayar Ü. Fen-Edebiyat Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Böl., El-mek: kerdogan45@hotmail.com.

*** Arş. Gör., Celal Bayar Ü. Fen-Edebiyat Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Böl., El-mek: fkoyuncu06@gmail.com.

ART AROUND AND POETS OF NÂBÎ WITH THE FRIENDSHIP BİRRÎ-NÂBÎ

ABSTRACT

All works of prose and poetry in the form, risen the art character of the poet, illuminate different aspects of personality and personality of the artist and reflected her identity, such as a mirror. In this context, letters, and parallel, appreciation that figure in the arts and social environment is a source of understanding. Due to this piece it emerge that the possibility of the determine the person, affected and have been affected the poet and the region of art can be determined of the poet.

Nâbî important poets of classical Turkish literature, affect lots of poets at the age, and later lived in and has made a good art scene speed conditions, a wide geography of the Ottoman Empire. Especially, it consists of a large fan base in the Halep, Inhabited city in 20 years and İstanbul. Nâbî's the formation of an art scene that is understood from letters and poems in Manisa, arts and cultural activities outside of Istanbul princes of the city is dense.

According to some collection of biographies Nâbî came in Manisa, when Sâbit from Bosnian, muslim judge in this city; he is also discuss and interview with the competent of the science and art including Birri Mehmed. Birri, influenced by the great representative poet Nâbî Hikemî style, has been satires his poems. In this study, we deal with the poem, which are shown signs of friendships between Nâbî and Birri, the proposals to be drafted by Nâbî for Birri Mehmed Dede of the *Bûlbûliyye*, and written by Nâbî and the letter, had written to Birri from him again. In addition, the court examined both poets; Birri poems written under the influence at the Court of Nâbî were also identified.

Key Words: 17. Century, Divan Poem, Nâbî, Birri.

Giriş

Divan edebiyatının gelişmesinde ve şairlerin yetişmesinde çevre faktörü oldukça önemlidir. Divan şairlerinin sanatçı kişilikleri ve içinde bulundukları çevre hakkında bilgi edinmek için onların yazdıkları manzum ve mensur eserler içinde bilhassa mektuplar, takrîzler ve nazîreler bize kaynaklık etmesi bakımından önemlidir. Bu eserler vasıtasıyla sanatçının etkilendiği ve etkilediği şahısları tesbit edebilme imkânı ortaya çıkmakta, bu da edebiyat tarihi açısından önem arz etmektedir.¹

Osmanlı devleti döneminde sadece İstanbul ve çevresindeki şehirlerle Rumeli’de değil, Anadolu şehirlerinde de az veya çok edebî faaliyetlerin olduğu; hele Manisa, Amasya, Trabzon gibi şehzade sancağı olan şehirlerde edebî muhitlerin, ilmî meclis ve mahfillerin bulunduğu bilinmektedir.² Bütün bir Osmanlı coğrafyasında teşekkül eden bu edebî muhitlerde, şairler sanatlarını icra etmiş ve bazıları manzum ve mensur eserlere yansıyan bir dost çevresi

¹ Ali Fuat Bilkan, “Nâbî’nin Sanat Çevresi ve Sanatçı Dostları”, *Yedi İklim Dergisi*, Sayı 65, İstanbul 1995, s. 62.

² Fatih Koyuncu, “Alaşehirli Makâlî Mustafa Bey ve Mecmualardaki Bazı Şiirleri”, *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 9 Sayı 2, Manisa 2011, s. 304.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/3 Winter 2014

edinmişlerdir. Bu dostluk ve edebî muhitlerle ilgili bazı çalışmalar yapılmıştır.³ Klasik Türk edebiyatının ve 17. asrın önde gelen şairlerinden olan Nâbî (1642-1712)'nin, İstanbul'da ve Halep'teki şiir çevresinin dışında bir de Manisa'da sanat çevresi teşekkül etmiştir. Kimi kaynaklara göre Nâbî, bir vesile ile kendisi gibi bir hayli tanınan divan şairi muasırı Bosnalı Alaeddin Sâbit'in (ö.1712) Manisa'da kadılık yaptığı sırada bu şehre uğramış; Birrî (1669-1715) ve şehrin ileri gelen kimseleriyle ilim ve şiir sohbetlerinde ve müşâaralarda bulunmuştur.⁴

Bu bağlamda Birrî ve Nâbî dostluğu üzerine önceki yazılarda dikkatlere sunulan Birrî'nin Nâbî'ye hitaben yazdığı terkib-i bendi ve mukâbilinde Nâbî'nin Birrî'ye yazdığı mektubu ele alınmıştır. Bu çalışmada ise buna ilave olarak Nâbî'nin Manisa'da teşekkül eden sanat çevresinden bahsedilmiş; Nâbî ve Birrî arasındaki dostluğun derecesini gösteren Nâbî'nin, Birrî'nin *Bülbülüyye*'sine yazdığı "takriz"i ile bu şairlerin divanlarında bulunan çoğunlukla aynı vezin, kafiye ve redifle yazılmış şiirlerin de bu dostluğun bir devamı ve alâmeti olarak görülmesi gerektiği, metinler ve yorumlarıyla birlikte eklenmiştir.

1. Nâbî'nin Penceresinden Manisa

Manisa, Kınalızâde Hasan Çelebi'nin tabiriyle "*Hâki anber-sâ, hevâsı müşğ-âsâ, sâha-i pür-şeref ü bahâ ile nümûne ve cennetin arzuhâ olan ...*" bir şehirdir.⁵ Manisa hakkında başta Nâbî olmak üzere bu şehirde kadılık yapan Seyyid Vehbî (öl. 1736) ve Sünbülzâde Vehbî (ö. 1809) gibi şairler de övgü ile bahsetmiştir. Seyyid Vehbî de Nâbî gibi "Magnîsâ" redifli bir gazel kaleme almış; Sünbülzâde Vehbî bu gazeli tahmis etmiştir.⁶ Nâbî'nin, aşağıda metnini verdiğimiz, Magnîsâ redifli kasidesini yazmasında şiirden anlaşıldığına göre, Manisa'ya bir bahar mevsiminde yaptığı

³ Şairlerin dostlukları ve edebî muhitler hakkında bkz: Haluk ipekten, *Divan Edebiyatında Edebî Muhitler*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1996; Günay Kut, "Gazâlî'nin Mekke'den İstanbul'a Yolladığı Mektup ve Ona Yazılan Cevaplar", *TDAY*, Belleten 1974, s. 223-252; Cemal Kurnaz, "Rûhî'nin Dostları", *Divan Edebiyatı Yazıları*, Akçağ Yayınları, Ankara 1997, s. 126-182; Yaşar Aydemir, "Üç Dostun Birlikte Meşki: Nev'î, Bâkî ve Muradî'nin Nazireleşmeleri", *Turkish Studies=Türkoloji Araştırmaları*, Prof. Dr. Âmil Çelebioğlu Armağanı 8/1, Kış 2013, s. 68.

⁴ *Esrar Dede, Tezkire'sinde* Nâbî ve Birrî'nin aynı ortamda bulunduğunu şu şekilde izah etmektedir: "Hattâ bir zamân şâ'ir-i meşhûr Sâbit Efendi Magnîsâ'da hâkim-i şer' olduğu esnâlarda Nâbî Efendi dahi bir takrîb ile Magnîsâ'ya varup herbirisi yegâne-i rûzgâr geçinür iken

Beyt: Her bişe gumân meber ki hâlist
Şâyed ki pelend hofte bâşed

(Her ormanın boş olduğunu sanma; belki orada bir kaplan uyuyordu.) mısdağınca Dervîş Birrî herbirlerinin nev-be-nev zuhûr u sünûh iden gazeliyyât-ı tâze-zeminlerine nezâyir-i bâlâlar söyleyüp ve anlar dahi Azîz-i merkûmun eş'âr-ı tâze-tarhını tanzîr iderek beyinlerinde mübâlâga ile germiyyet-i ülfet şu'le-gîr-i mecâlis-i ünsiyyet olup ve her birleri ta'accüb gûne

Arabiyye: Kem min habâyâ fi'z-zevâyâ hâfiye
Lâkin izâ mâ-zaharet hüve-kâfiye⁴

(Bu Mevlevî tekkelerinde (dergahlarında) ne âlimler vardır ki onlar gizlidirler. Onlar ancak ortaya çıktıklarında belli olurlar.) diyü itiraf eyledükleri meşhûr ve el'ân Sâbit ve Nâbî ve Vehbî Divânlarında nezâyir ü letâyifleri mestûrdur." (Ayrıntılı bilgi için bkz. Esrar Dede, *Tezkire-i Şuarâ-yı Mevleviyye*, haz. İlhan Genç, AKM Yayınları, Ankara 2000, s. 61).

Sâlim Efendi, *Tezkiretü's-su'arâ* isimli eserinde Birrî hakkında bilgi verirken şairin Nâbî ile gıyaben görüşüklerini şu ifadelerle dile getirmektedir: "Mütercem-i mezkûr diyâr-ı Magnîsâ'da vâkî' Sultan Câmi'-i şerîfinün dârü's-şifâsında tabîb-i sâni olan Ahmedî-nâm hâzıkdan 'ulûm-ı nâfi'aya ahz u kırâ'at ve vâdî-i ma'ârifde hayli maharet kesb eylemiş idi ve bu mecelle-i celîleye evsaf-ı şerîfleri çekide-i silk-i beyân kılınan şu'arânın mümtaz u bülendi merhûm u magfûr Yûsuf Nâbî Efendi ile mütercem-i bî-'ayb min-zahri'l-gayb 'azîm âşinâlık kesb eyleyip birbirlerine irsâl-i nâme ve kebûter-hâne-i hulûs u muvâlâtdan îsâl-i hamâme ederler idi." (Ayrıntılı bilgi için bkz. Sâlim Efendi, *Tezkiretü's-su'arâ*, haz. Adnan İnce, AKM Yayınları, Ankara 2005, s. 239).

⁵ Kınalızâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü's-su'ara C.I*, haz. İbrahim Kutluk, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 1989, s. 366.

⁶ Süreyya Beyzadeoğlu, "Manisa'da Kadılık Yapan Şâir İki Vehbî'nin İki Şiiri", *İlmi Araştırmalar*, Sayı 22, İstanbul 2006, s. 7-13; Şair Vehbî'nin gazeline Sünbülzâde Vehbî'nin tahmisi için bkz. Ahmet Yenikale, *Sünbülzâde Vehbî Divanı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, E-kitap, s. 293-294, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10651,sunbul-zade-vehbipdf.pdf?0> (13/03/2014).

ziyaretin ve görüşmenin etkili olduğu açıkça görünmektedir. Çünkü Manisa, şiirde geçen bahar mevsimindeki havası ve suyunun güzelliğiyle, bilhassa bir çok beyitte övülen ve "Hediyyedür çemen-i pâ-y-ı tahta lâleleri" mısrasında da belirtildiği gibi payitahta hediye gönderilen laleleriyle⁷ ve lale bahçeleriyle, (Gediz) ırmağıyla, zor işleri çözmeye başarılı, makamı yıldız gibi yüce Halep muhassılı Ali Ağa gibi akıllıların başında gelen namılı isimleriyle övülmeye layık bir şehirdir.⁸ Yine şiirden anlaşıldığına göre; önce Halep Muhassılı Ali Ağa, şair Nâbî'ye Manisa'yı övgüyle anlatarak onu adeta "kulaktan" âşık etmiş; daha sonra da Nâbî, şairin hem dostu Ali Ağa'ya hem de Seyyid Vehbî gibi Manisa'da görev yapan ve Birrî gibi Manisalı şair dostlarına, Manisalılara bir cemile olsun diye bu güzel şehre bir ayna tutmak istemiş ve bir hatıra olarak şiirini kaleme almıştır. Kısacası Nâbî'ye göre şiir, Manisa'ya bir "ayinedâr" ve "yadigâr" olması için yazılmıştır.

- 1 Zihî tarâvet-i faşl-ı bahâr-ı Mağnîsâ
Zihî mülâyemet-i rûzgâr-ı Mağnîsâ
- 2 Bu şahn-ı dil-keş ile bu hevâ-yı nâzûk ile
Ne mümkün olmaya hâtır şikâr-ı Mağnîsâ
- 3 Zülâle çîn-i cebîn gösterür temevvüden
Safâ-yı bâtın ile cûybâr-ı Mağnîsâ
- 4 Memâlik-i Anaṭolıda mişli nâdirdür
'Ale'l-ḥuşûş ki ol lâlezâr-ı Mağnîsâ
- 5 O lâlezâr ki yokdur nazîri 'âlemde
Ḥaḳ eylemiş anı ḥâşş-ı diyâr-ı Mağnîsâ
- 6 Görüp leṭâfetin ol lâlezâr-ı dil-keşinûn
Sipîhr şebnemin eyler nişâr-ı Mağnîsâ
- 7 Cihâmı kevkebe başdurdı lâlezârı ile
Tefâḥur itse sezâdur diyâr-ı Mağnîsâ
- 8 Bilâda itdi tefevvuk o lâlezâr-ı laṭîf
Bihişte oldı resâ iştiḥâr-ı Mağnîsâ
- 9 O âb u tâb ile ol lâlezârı gördükçe
Bihişt olursa sezâ sermsâr-ı Mağnîsâ
- 10 Tağıtdı her ṭarafa kâkül-i perîşânın
Mişâl-i mâh-ı ruḥ-ı şivekâr-ı Mağnîsâ

⁷ Manzumede lalelerin tasviri dördüncü beyitten on beşinci beyite kadar devam edip; on dokuzuncu beyitte de tekrar eder. Bu yönüyle bakıldığında şiirin en önemli konusu lale gibi görünmektedir. Âlemde nazîri olmayan bu lalelerin bu gün olduğu gibi dün de şehrin en önemli tanıtım vesilesi olduğu ve sanki Manisa'nın adıyla özdeşleştiği anlaşılr. Ayrıca şiirin içinde geçen "dil-keş, şivekâr, fûrûğ-ı şun'-ı çerâğân, yâkût-ı sürḥ" gibi adlandırmaların, binlere varan lale çeşitleri arasında bulunan lale isimleri olabileğİ aklı gelmektedir. (Lale va Manisa lalesi için bkz. Turhan Baytop-Cemal Kumaz, "Lâle" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 27, Ankara 2003, s.79-81; Ahmet Kartal, *Klasik Türk Şiirinde Lâle*, Akçağ Yayınları Ankara 1998.)

⁸ Şiirde geçen Halep muhassılı olarak görev yapan Hacı Ali Ağa hakkında bir bilgi bulunamamıştır.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/3 Winter 2014

- 11 O la'1 sâk-i zümürdürle cilve itdükçe
Olur güher-keş-i cîb ü kenâr-ı Mağnîsâ
- 12 Hediyyedür çemen-i Pâyitaht'a lâleleri
'Aceb mi olsa bülend-i i'tibâr-ı Mağnîsâ
- 13 Fűrüg-ı şun'-ı çerâğâna kudret itmişdür
Ki kesb-i nûr ide her hûşyâr-ı Mağnîsâ
- 14 Ne lâle her biri yâkût-ı sürhdür k'olmuş
Nigîn-i hüccet-i hüsn-i 'izâr-ı Mağnîsâ
- 15 'Aceb ki lâlesinüñ dâğı yok derûnında
Sitanbul olsa n'ola dâğdâr-ı Mağnîsâ
- 16 Bülend-kevkebe hallâl-i müşkilât-ı umûr
Ser-âmed-i 'uqalâ nâmdâr-ı Mağnîsâ
- 17 Cenâb-ı hazret-i Hâcî 'Alî Ağa ki odur
Yegâne fahr-ı kibâr-ı diyâr-ı Mağnîsâ
- 18 Muhaşşıl-ı Haleb olduğda 'izz ü devletle
Olup zebânı medâyîh-i nişâr-ı Mağnîsâ
- 19 O lâlezâr-ı şafâ- bahşını idüp tavşîf
Kulağdan itdi beni bî-karâr-ı Mağnîsâ
- 20 İdüp letâfet-i takrîri hâtırum teşvîk
Derûnum olmağ ile neş'edâr-ı Mağnîsâ
- 21 Gelüp o feyz-i nefesden temevvüce yem-i şevk
Lisânum oldı medâyîh-nigâr-ı Mağnîsâ
- 22 Bu çend gevher-i şehvârı eyledüm Nâbî
Kemâl-i şevk u şarabla nişâr-ı Mağnîsâ
- 23 Ümîd odur ki ola turduğınca tāk-ı felek
Bu gevherân-ı şemîn yâdigâr-ı Mağnîsâ
- 24 Gören ide bu fakîr ile ol 'azîze du'â
Bu nazm-ı pāk ola âyînedâr-ı Mağnîsâ⁹

Manisa'da mevcut olan edebî çevredeki Nâbî etkisine *Safâyî Tezkiresi*'nde de rastlanmaktadır. Tezkirede, şair Nâbî'nin vefat haberi üzerine Manisa'da bulunan dostlarının başından geçen bir hadiseden bahsedilir: "*Fuzalâ-yı asrdan Mağnisa müftüsü Benli Mahmûd Efendi nâm kâmil-i devrân ba'zı yârân ile hânesinde musâhabet ederken Nâbî Efendi merhûmun*

⁹ Ali Fuat Bilkan, *Nâbî Dîvânı I*, MEB Yayınları, İstanbul, 1997, s. 146-148.

fevtini istimâ' eyledikde meclisde olanların herbiri birer söz söyleyip sâhib-i hâne huzzâr-ı meclise hitâb edip ey yârân-ı safâ merhûmun kendi dîvânından tefe'ül edelim görelim ne yüzden keşf-i râz ve ne perdeden âgâz eder deyü te'ammül-künân-ı tefe'ül eyledikde gül-berg-i evrâk-ı eş'âr-ı halâvet-şi'ârının sahîfe-i yümnâsı satr-ı evvelinde bu beyt-i garrâ gelir ki ol beyt budur:

Kimdir bizi men' eyleyecek dâr-ı cinândan

*Mevrûs-i pederdir gireriz hâne bizimdir"*¹⁰

Metinden anlaşılan o ki; Manisa müftüsü Benli Mahmut Efendi ve bazı dostları evinde sohbet ediyorlarken; ünlü şair Nâbî'nin vefatı gündeme gelmiş. Mecliste oturanların her biri acaba şairin âhir-âkıbeti ne oldu, nasıl oldu, diye farklı yorumlarda bulunmuşlar. Ev sahibi de: "Ey dostlar, rahmetlinin divanını tefe'ül edip açalım, bakalım; bize durumundan nasıl haber verecek, hangi sırrı söyleyecek?" diyerek açtıklarında sağ taraftaki ilk satırda bahsedilen beyit çıkmıştır. Şair beyitte: "Bizim cennet evine girmemize kim engel olabilir ki; bu, babamızdan (Hz. Âdem'den) miras evimizdir, gireriz." der.

2. Birrî ve Nâbî Dostluğunu Gösteren Metinler

Yukarıda hikemî tarzın öncüsü olan Nâbî'nin Manisa'da bir sanat çevresi ve sanatçı dostları olduğu belirtilmişti. Bu dostlarından biri de Birrî Mehmed Efendi'dir. İki şairin dostluk emarelerini gösteren metinlere geçmeden önce Birrî ve eserleri hakkında kısaca bilgi verilmiştir.

2.1. Birrî Mehmed Dede ve Eserleri

17. asır şairlerinden olan Birrî Mehmed Dede, 1669 yılında Manisa'da dünyaya gelmiştir. Mevlevî tarikatine mensup olan ve attarlık yaparak geçimini temin eden şair, "Attar Birrî" diye de tanınır. Kaynaklarda kendisinden hoş sohbet ve latif bir insan olarak bahsedilen şairin tahsili hakkında fazla bir bilgi bulunmamakla birlikte; şairin bilgi birikimi açısından donanımlı biri olduğu eserlerinden anlaşılmaktadır. Birrî Mehmed Dede'nin *Divan'ı* ile *Bülbülüyye* isimli iki eseri vardır. Nâbî ve Seyyid Vehbî ile dostluğu olduğu bilinen şairin *Bülbülüyye* adlı eserine Nâbî takrîz yazmıştır. 1715 yılında memleketi olan Manisa'da vefat eden şair, Manisa Mevlevihânesinin haziresinde medfundur.¹¹

2.1.1. Divan: Klâsik divan tertibi ile yazılmış olan bu eserde divan edebiyatı nazım şekillerinin tamamına yakınının kullanıldığını görülmektedir. Tevhid manzumesi ile başlayan divanda na'tlardan sonra devrin büyük âlimlerinin, önemli devlet adamlarının ve şairlerin methiyeleri yer alır. Tercî-i bend ve terkiib-i bendden sonra Divan'ın büyük bir bölümünü oluşturan gazeller gelir. Gazelleri tarih, kıt'alar, ruba'iler, murabbalar, tahmîsler, müseddes, tesdîs, tesbî izlemekte ve eser bahr-ı tavîl ile son bulmaktadır.¹²

2.1.2. Bülbülüyye: Özellikle Doğu kültüründe gül ile bülbül arasında bir bağ olduğuna inanılmış ve bu konu hakkında eserler kaleme alınmıştır. Bu türde eser yazanlardan birisi de Birrî Mehmed Dede'dir. Anlatıldığına göre Manisa'ya gelen Sâni Ahmed Efendi, Ömer Fuâdî'nin manzum *Bülbülüyye'sini* Birrî'nin eline vererek bu tarzda bir eser kaleme almasını ister. Bunun

¹⁰ Mustafa Safâî Efendi, *Tezkire-i Safâî*, haz. Pervin Çapan, AKM Yayınları, Ankara 2005, s. 644.

¹¹ Sâlim Efendi, a.g.e., s. 237-244; Hâfız Hüseyin Ayvansarâyî, *Vefeyât-ı Ayvansarâyî*, haz. Ramazan Ekinci, Buhara Yayınları, İstanbul 2013, s. 159; Esrar Dede, a.g.e., s. 60-61; Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri C. II*, haz. Mustafa Tatçı-Cemal Kurnaz, (İstanbul, 1333'ten tıpkıbasım, kısaltması: OSM) Ankara 2000, s. 102; Mehmet Nâil Tuman, *Tuhfe-i Nâ'îli* -Divân Şairlerinin Muhtasar Biyografileri-C.I haz. Cemâl Kurnaz - Mustafa Tatçı, Bizim Büro Yayınları, Ankara 2001, s. 95; Mehmed Tefkik, *Kâfile-i Şu'arâ*, haz. F. Sabiha Kutlar Oğuz - M. Çakır - H. Koncu, Doğu Kütüphanesi, İstanbul 2012, s.116-117; Rasih Erkul, *Manisalı Birrî Mehmed Dede Hayatı, Eserleri, Edebî Şahsiyeti ve Divanı*, Manisa Valiliği Yayını, Manisa 2000, s. 4-7.

¹² Erkul, a.g.e., s.13-25; Mine Karaca, *Birrî Mehmet Dede Divânı'nın Muhtevâ İncelemesi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk-İslâm Edebiyatı Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2008, s. 9-10.

üzerine şair, Ömer Fu'adî'nin 1179 beyit olan Farsça eserini okuduğunu ve sonuçta bu eseri nesre çevirdiğini belirtir.¹³

Farsça, hat, şiir, musiki ve sema' tâlimi ve tedrisi yapılan Mevlevihaneler, o devirlerin birer sanat ve kültür ocakları gibidir. Manisa Mevlevihanesi'nden binbir gün çile çıkardıktan sonra icazet alan ve attarlık yapan Birrî Mehmed Dede anlaşılan o ki; çevresinde bir hayli sevilen bir insandır. Divanında devrin bir çok şairiyle irtibatının olduğu tanzir ve tahmis ettiği şiirlerinden anlaşılmaktadır. Aynı şekilde *Bülbülüyye'sine* de Fevzi Ahmed Efendi, Nesîmî-zâde Osman, Müftî Efendi, Mahmud Efendi, Osman Efendi, Mehmed Lutfî, Seyyid Vehbî ve Nâbî gibi bir çok şahsın takrîz yazması onun sayılan ve sevilen bir şahsiyet ve şair olduğunu gösterir. İzmir Milli Kütüphane Yaz-816, 21427 demirbaş numarada kayıtlı yazmanın 1b-4a varakları arasında Birrî Mehmed Dede'nin *Bülbülüyye* isimli eserine yukarıda zikredilen şahısların kaleme aldığı takrîzlerin metni bulunmaktadır.

2.2. Nâbî'nin Bülbülüyye Takrîzi

Arapça bir söz olan takrîz (تقریض), karz (قرض) kökünden türetilmiş tef'îl babında bir kelimedir. "Ödünç verme, medh etme, beğence" mânâsına gelen takrîz kelimesi edebiyat terimi olarak; bir müellifin eserine dönemin önde gelen âlim ve edîpleri tarafından kaleme alınan takdim ve takdir yazısı, anlamına gelmektedir.¹⁴

Doğu kültüründe önemli görülen takriz yazma geleneğinde, hazırlanan eserin yazımı bittikten sonra hattatlar tarafından çoğaltılmadan devrin önde gelen ilim ve sanat erbâbına sunulur. Onların esere dair düşüncelerini kaleme aldıkları bir yazı metne eklenir. Takrîzler genellikle metnin başına nadiren de olsa sonuna konur.¹⁵

Genellikle takrîz ya bir hatır vesilesiyle, sahip olunan mevki gereği veya bir istek üzerine yazılır. Takrîz kaleme almaktan amaç kitap ve müellifin okurlara tanıtılmasıdır. Edebiyatımızdaki takrîz yazılarında daha çok eser ve müellif hakkında övgüler yer alır. Batı kültüründe bu tür yazılarda müellif hep methedilmeyip, bazen de tenkit edilir. Takrîz sahibi yazısında lûgat ve edebî bilgisini ortaya koymak için daha çok süslü ve ağıdalı bir dil kullanır.¹⁶ Takrîzler sadece yazıldığı kitabı öven, yücelten metinler olmayıp; aynı zamanda bu metinler sayesinde takrîzi yazan kişinin sanata, edebiyata ve ilişkili olduğu türe dair görüşleri hakkında da fikir edinilebilir.¹⁷ Takrîz yazan kişi o sahanın ustası olmalıdır.

Edebiyatımızda bir çok eser için takrîz yazılmıştır. Yaşadığı dönemin en usta şairlerinden olan Nâbî, Birrî Mehmed ile olan dostluğu münasebetiyle onun *Bülbülüyye* isimli eserine bir takrîz yazmıştır. Nâbî'nin takrîzine bakıldığında *Bülbülüyye* için yazılan diğer takrîzlere göre bir hayli uzun, sanatlı ve süslü bir dille yazıldığı görülür. Nâbî'nin yazdığı bu takrîz, uzun bir başlıktan ve dört beyitlik manzum bir girişten sonra külfetli bir dille *Bülbülüyye'nin* muhtevasına ve şairin

¹³ Adnan Çağlı - Vicdan Özdingiş, *Bülbülüyye Birrî Mehmed Dede*, Akademi Kitabevi, İzmir 2004, s. 10-11; Bülbülüyye üzerine bir yüksek lisans tezi de yapılmıştır. Zeynep Şimşek Umacı, *Birrî Mehmed Dede'nin Bülbülüyye Adlı Eseri Üzerine Cümle Bilgisi İncelemesi (Metin-Sözlük)*, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2005. Ayrıca bkz. Hüseyin Ayan, "Sema Hakkında Bir Eser: Birrî Mehmed Dede'nin Bülbülüyyesi", *II. Millî Mevlâna Kongresi*, Konya 1986, s. 207-216.

¹⁴ Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, Çağrı Yayınları, İstanbul 2006, s. 426; Tahirü'l-Mevlevî, *Edebiyat Lûgatı*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1973, s. 143; Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimler ve Terimleri Sözlüğü C. III*, MEB Yayınları, İstanbul 1993, s. 385; Emin Özdemir, *Örneklî Açıklamalı Edebiyat Bilgileri Sözlüğü*, Remzi Kitapevi, İstanbul 1990, s. 33; Mustafa Uzun-Ahmet Turan Arslan, "Takrîz", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 39, İstanbul 2013, s. 472.

¹⁵ Pakalın, a.g.e, s. 385.

¹⁶ Uzun-Arslan, a.g.m., s. 472.

¹⁷ Turan Karataş, *Takrîz Edebiyatı (1882-1928)*, Hece Yayınları, Ankara 2002, s. 7.

mevleviliği ile tasavvufî derinliğine göndermeler yaparak devam edip gider. Takrîz metni aşağıya alınmıştır:

(3a) *Fevā'id-i nükāt-ı nevādir gevher-keş-i silk-i belāgat olan hāme-i 'anberin-cāmelerine*¹⁸ *ihtişāş bulan sa'ādetlū sulṭānum Nābī Efendi Ḥazretlerinin takrîz-i kem-yābı şūretidür:*

- 1 Bāreka'llāh Birrî-i rengin-eşer
Perveriş-baḥşā-yı murğān-ı hüner
- 2 Nağme-pirā-yı neyistān-ı vücūd
Şūret-ārā-yı gülistān-ı şuhūd
- 3 Bülbül-i destān-serāy-ı nağme-zen
Tūṭi-i ḥoş-lehce-i şekker-şiken
- 4 Hāme-i şūhı şarir-engiz-i nāz
Tercemān-ı bülbül ü tūṭi-i rāz

El-ḥaḳ bu nüṣḥa-i nādire-i dil-peṣir ki maḳāşıd u mebahşiş lisān-ı bülbül-i şeydā ve tūṭi-i gūyādan şūret-i münāḳaşa vü münāfese beyān-ı esrār-ı ḥaḳiḳat ve tamām-ı mu'āraza vü münāza'ada keşf-i kınā'-ı 'arā'is-i ḥikmet itmek üzre müretteb bir te'lif-i mühezzeb ve eczā-yı muḳābele-i ahvāl-i 'ālemden muḥammer bir dārū-yı mürekkebdür; bir şāhid-i dil-ārādur ki ruḥsāre-i şahā'ifinde olan evşāf-ı tūṭi-i gūyā 'arız-ı ḥübānda olan ḥaṭṭ-ı sebz menzilesinde ve menḳabet-i bülbül-i şeydā dehān-ı dil-berānda olan zebān-ı ḥarf-endāz meşābesinde neşve-baḥş-ı çeşm ü gūş-ı 'uşşākdur. Tār-ı sūtūrı tūyūr-ı ta'bīrāta kafes-i müşgindür ki āb-ı midād u dāne-i nuḳaṭ ile māl-ā-māl ve pīç ü ḥam-ı şāḥsār-ı hurūf u kelimātı bülbül ü tūṭi-i ma'āniye kürsī-i kıl ü kāl ve manaşşā-i nizā' u cidāldür. Sevād-ı şahā'ifi mānende-i şūfi-i muraḳka'-pūş ma'müre-i vīrāne-nümā ve zāhiri zūlmet-ālūd ve bāṭını leb-riz-i āb-ı beḳādur. Beden-i tūṭisinde olan cāme-i çemenī reh-āverd-i ḳāfile-i bahār ve ḳāmet-i bülbülünde olan ḥırḳa-i ḥākisteri hediye-i dest-i rüz-gārdur. Āyine-i tūṭi-i¹⁹ ḥod-bīn āb-ı ḥuşk ve āyine-i bülbül-i ḡamgīn āteş-i terdür. Hey'et-i tūṭi-i sebz-pūş gūyā destār-ı kafes-i sūtūr-ı kelimāta 'alāmet-i sebz-i siyādet ve bülbül-i sincābī-pūş micmere-i maḳālāta tūde-i ḥākister-i muḥabbetdür. Belki zümür-rūdī vü hevāyī dü ābgīne-i revzendür ki çār-çūbe-i pencere-i kafes-i sūtūrda cāy-gir olmuşlar. Gūyā birisi berg-i sebz-i dervīşān ü birisi tūrāb-ı merḳad-ı 'āşīkāndur. Yāḥūd iki şā'ir-i rengin- (3b) edādur ki birisi Sebzī ve birisi Ğubārī taḥallūş itmişler, ikisinin maṭlūb u ma'sūḳı yekdiğerle āmiziş-i mu'ānaḳa-i ülfet ü ihtilāt itseler nev-āmedegān-ı bezm-i 'irfāna gül-be-şeker ve teb-zedegān-ı mihr-cān-ı hevāya gül-i mükerrer şūretin gösterürler. Kendüler ḥōd birbirüyle hem-āgūş-ı muşāfāt ü ittiḥād olsalar def'-i sermā-yı vahşet için yeşil şūfa kaplanmış pōstīn-i sincābī şekline girerler. Bülbül-i bī-ḳarār rāmiş-ger-i dā'ire-i verd-i muṭarrā ve tūṭi-i şekker-ḥ'ār ḥızr-ı mecma'u'l-baḥreyn-i lafz u ma'nādur. Kelīm-i bülbül şecere-i gülden müşāhede-i cehl ü nā-bīnāyān-ı 'amā-yı dālāle şāfi vü kāfi zümür-rūdden²⁰ ve yāḳūt-ı kebūddan terkīb olunmuş ma'cūnu'l-cevāhir ü kuḥl-i rūşenāyīdür. Mā-ḥaşal bu bōstān-ı nev-geşte-i tāze ber-pāy-ı nigāh ile geşt ü güzār ve memerr-i nāzar-ı i'tibār olunduḳda bağbānı olan **Birrī**-i nev-zemīne gūşāyış-ı leb-i āferin ve nişār-ı gül-berg-i taḥşin ḳılınmışdır.

Cezāhu'llāhu ḥayrān ve birrān

¹⁸ Metinde “‘anberin-ḥāmelerine” şeklindedir.

¹⁹ Metinde burada üzeri çizilmiş “gūyāsında” kelimesi bulunmaktadır.

²⁰ Metinde “zümür-rūdīn” şeklindedir.

Beyt

Zebân-ı bûlbûl-i nālân u tûṭî-i suḥandānı

Görenler fehmi iderler gülsitân u şekkeristânı²¹

Ketebehu el-'abdu'l-fakîr Yûsuf Nâbî.

3. Nâbî ve Birrî'nin Birbirlerine Yazdığı Şiirler

Birrî divanına bakıldığında şairin meslektaşları pek çok kişiyle karşılıklı şiirler söyleyerek, tahmis ve tanzirlerle doğrudan bir ilişki içinde olduğu görülür. Bunların bir kısmı aynı duygu ve düşünceleri paylaştığı kendisi gibi mutasavvıf şairlerdir. İkinci bir kısmı yine kendisi gibi aynı dergahtan yetişen Mevlevî şairlerdir. Üçüncü kısım ise sanat bakımından birinci derecede yakın olduğu şairlerdir. Bunların başında tezkirecilerin de zikrettiği gibi Nâbî, Seyyid Vehbî ve Sâbit gelir.²²

Birrî Mehmed Dede, Nâbî'nin Halep'te bulunduğu yıllarda onu ve eserlerini metheden bir terki-i bend kaleme almıştır. Terki-i bend incelendiğinde içerik olarak kasidenin bölümlerini andırır. Şiirin ilk bendi kasidenin nesib/teşbib bölümü gibidir. Şair şiirin ilk bendine Halep övgüsü ile başlar; çünkü Nâbî bu şehirdedir. Nâbî'nin Halep'te bulunması bu şehrin şan ve şerefini arttırmıştır. Aslında bu ilk bendden asıl maksadı Halep'i övmek değil; Nâbî'yi övmektir. Ama Nâbî öyle büyük şairdir ki onun vasıfları ne kadar da anlatılsa bitmez. Nâbî, şiir ülkesinin padişahıdır ve tıpkı bir padişah gibi onun da divanı vardır. Bu hem Nâbî'nin Divan adlı eserine hem de söz ülkesinin padişahının divanına işaret eder. Şair daha sonra Nâbî'nin eserleri olan *Tuhfetü'l-harameyn*, *Hayriyye*, *Zeyl-i Siyer-i Veysi*'den ayrı ayrı bendlerde övgü ile bahseder. Birrî'ye göre, Nâbî'ye sadece kendisi değil bütün halk hayrandır. Sonuçta Birrî, Nâbî gibi bir şairi övmenin çok zor olduğunu ve kusurlarının bağışlanmasını ister ve Nâbî'ye dua ederek şiirini tamamlar. Bu şiirin, Nâbî'yi sanatçı şahsiyetiyle ve eserleriyle tanıtan bir portre hüviyetinde olduğunu söylemek yanlış olmaz. Şiirin başlığı bile bir hayli külfetli ve süslü olup büyük mimarî eserlerin medhallerinde görülen portaller gibi büyük bir şaire yakışacak şaşıla bir girişle ve şairin mahlasına uygun kelime ve terkiplerle başlar. Bu terki-i bend daha önce de ele alındığı için şiirin sadece ilk ve son bendleri aşağıda verilmiştir.²³

Şadef-i cihānuñ dürr-i nābı ve kân-ı zamānuñ gevher-i nā-yābı Ḥazret-i Nābî Efendi ḥaḳḳında keşide-i silk-i nazm olup taraflarına gönderilen terki-i benddür:

I
Olsam 'aceb mi 'aşk ile midḥat-ger-i Ḥaleb
Âşüfte eyledi beni bir server-i Ḥaleb
Şimdi benüm o 'âşık-ı bî-dil ki gönölümü
Cezb itdi çihl merḥaleden dāver-i Ḥaleb
Şehbāya virdi şān u şeref ḥāliyā anuñ
Zāt-ı şerîfi gevheridür ziver-i Ḥaleb

²¹ Metinde "şekkeristāna" şeklindedir.

²² Kenan Erdoğan, "Birrî Divanı'nda Manisa ve Şairin Sosyal Çevresi", *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı 37, Erzurum 2008, s.75.

²³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Halil Çeltik, "Şairin Şaire Övgüsü veya Birrî'nin Nâbî Methiyesi", *Şair Nâbî Sempozyumu*, Şanlıurfa Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü Yayınları, Şanlıurfa 2010, s. 125-135.

Âsârı münteşir olup etrâfa nev-be-nev
 Eyler vürûd-ı tuhfe-i nâzik-ter-i Haleb
 Hüsn-i niẓâm-ı nazmına âşüfte eyledi
 Halk-ı cihânı hep o suhan-perver-i Haleb
 Bâd-ı şabâ ki peyk-i sebük seyrdür ‘aceb
 Olmaz mı gûş-ı cânâ peyâm-âver-i Haleb
 Qâdir olaydı nutka hemân vaşfa başlayup
 Bülbüllere dönerdi gül-i aḥmer-i Haleb
 Maqşûd vaşf-ı Ḥazret-i Nâbî Efendidür
 Zıkr-i Haleb muḥaddime-i dil-pesendidür

IX

Ey kām-kār-ı Birri-i Maḡnisi-i ḥazîn
 Bi’l-ıẓtırâr oldı sana ‘abd-i kemterîn
 Olmaḡda feyz-i medḡ ü şenân ile dem-be-dem
 Her bir kelâm-ı muntazamı bir dūr-i şemîn
 Her beyt-i köhne-ṭarzını âsar-ı midḡatüñ
 Eyler binâ-yı ḡubb-ı fu’âdî gibi metîn
 Küstaḡlıḡından eyledi ḡaḡḡuñda ḡüft ü ḡü
 Ḥaddi degül bu kār anuñ ey server-i ḡüzîn
 ‘Afv it cenâb-ı Mevlevî-i Rûm ‘aşḡına
 Cürmün baḡışla eyle o dervîşi kām-bîn
 Ey dil kemâl-i şıdḡ ile eyle du‘â ki tā
 ‘Arz-ı niyâz-ı ḡüsn-i ḡabûle ola karîn
 Mülk-i cihânda her dem ü her laḡza müste‘ân
 Ol zât-ı hōş-şıfâtı ḡaṭâdan ide emîn
 Zıkr-i cemîli ḡaste-i ‘aşḡuñ ‘ilâcıdur
 Bir ben degil hemân aña ‘âlem du‘âcıdur²⁴

Ünlü şair Nâbî, Birri’nin kendisine yazdığı bu övgü dolu terkiḡ-i bendine bîḡâne kalmamış, samimâne yazdığı bir mektupla cevap vermiştir. Mektubun başlığı da bir hayli süslü ve şairâne, “şairler sultanı” büyük şaire yakışacak tarzdadır.

“Ḥalebü’ş-şehbâda fâriḡ ü âzâde olan sultânü’ş-şu‘arâ bürhânü’l-bülegâ mürüvvettü Nâbî Efendi cânibine fîristâde kılinan terkîb-i bendüñ vuşûl-yâb olmasından nâşi-i ṭab‘-ı gevher-bârlarından zuḡûr ve qalem-i dūr-nişârlarından şudûr idüp bu muḡliş-i ḡâlîşü’l-bâl içün taḡrîr ü îrsâl buyurdukları nazm u neşr-i bî-mişâlüñ şüretidür:

Benüm ‘izzetlü, ma‘rifetlü, ḡaḡîḡatlü oḡlum, cânım ḡazretleri, encümen-i ma‘ârif-i niẓâma etemm-i şıdḡ u iḡlâş ile da‘avât-ı icâbet-peyvend ve taḡiyyât-ı isâbet-pesend iḡdâsı pürsiş-i ḡâṭırlarıyla tezyîl olunduḡdan soñra inhâ-kerde-i pederî budur ki terkîb-i bend-i ḡâ’ibâne-i ‘âşîḡâneñüz maḡfaza-i zamîrde cây-gîr ve resîde-i a’lâ-yı derecât-ı taḡsîn ü te’sîr ü ḡabûl olmuşdur. ḡalebe-i teveccüh-i şadıḡâneñüz genc-i şandûḡa-i ḡayâlden bu silk-i nev-zuḡûrı cezb ü istiḡsâle mü’eddî oldı. Ba‘de’l-yevm daḡı teveccüh-i derûnuñuz me’müldür. Maḡrûse-i Maḡnîsâ ahâlisi ile ḡadîmden ta‘alluḡ-ı ḡatırımız ve ḡudemâ-yı a’yân ü eşraf ile ülfet-i sâbîḡamız olmaḡın bizi bilür var ise selâm ve du‘âmızı iblâḡdan minnetdâruz. Bizi ḡörmeyüp ḡâ’iben müteşevvîḡ olanlara daḡı selâmumuz iblâḡına vekâletüñüz me’müldür.

²⁴ Mehmed Maḡnîsâvî, *Divan*, Manisa İl Halk Kütüphanesi, no: 45 Hk 5181, s. 73-78.

Bâkî şîhhat-füzûn bād.”²⁵

Yukarıda da görüldüğü üzere şair Nâbî, Birrî'nin kendisine yazdığı övgü dolusu şiirden memnuniyetini bildirmekte ve Birrî'ye “oğlum”, “cânum” gibi samimi ifadelerle hitap ederek ikisinin arasındaki dostluk boyutunu göstermektedir. Ancak buradaki “*terkîb-i bend-i gâ'ibâne-i âşıkânenüz*” kelime ve terkipleri Birrî ile Nâbî arasındaki dostluğun henüz gâibâne olduğuna işaret etmektedir.

Hikemî şiirin temsilcisi şair Nâbî, 1119/1707 tarihinde Halep'ten, Birrî'nin kendisine yazdığı yukarıda bahsettiğimiz ve örnek olarak iki bendini aldığımız terkib-i bend nazım şeklindeki şiirine mukabil cevabî mahiyette Birrî için övgü dolu bir kaside kaleme alır. Kasidenin başlığında olduğu gibi içerisinde de yine bu dostluğun terkib-i bende cevap olduğu ve henüz “gâibâne” olduğunu açıklayan kelimeler bulunur. Şair, Birrî'nin şiirlerinde mânâ tarlasına su verdiğini, onun kaleminden dökülen yazıların bir anberin her tarafa güzel kokular yayması gibi etrafa güzel, hoş mânâlar yaydığını söyler. Nâbî'nin Birrî'ye yazdığı kasidenin metni aşağıda verilmiştir:

Li-muḥarririhi el-fakîr Yûsuf Nâbî berây-ı hedîyye-i yâr-ı şâdık u dil-beste-i muḥliş-i gâ'ibâne-i muvâfık Birrî-i pâkîze-güy-ı Magnîsâvî etâla'llâhu ḥayâtühü der-cevâb-ı terkîb-i şâdıkâne eş nüvişte şod der-mahrûse-i Ḥalebü's-Şehbâ fî târîḫ-i sene 1119 [1707-1708].

- 1 Âferîn Birri-i hoş-tab'-ı suḥan-pîrâya
Ki virür nuṭṭkı cemâl-i suḥana pîrâye
- 2 Bâreka'llâh zihî ṭab'-ı revân-perver kim
Eşeri âb virür mezra'a-i ma'nâya
- 3 Lafz seccâde-sıfat itse revâdur rû-mâl
Ḥâmesinden dökülen sâye-i 'anber-sâya
- 4 Mürtebiṭ pertev-i ma'nâ ile her şâḫ-ı sûtûr
Sâḫa-i naḥl-i tecellî-kede-i Sînâya
- 5 Câm-ı nazmında olan neş'e-i şâḫbâ-yı ḥayâl
Seng-i ṭa'n atmağa şâyeste dil-i mînâya
- 6 Qadr-dân-ı eseri çeşm kıpar hûbândan
Neş'e-yâb suḥanı tövbe ider şahbâya
- 7 Suḥanından görinen süz u güdâz-ı iḥlâş
Yitişür ḥalk-ı cihân eylemege ser-mâye
- 8 Şevk ile sıdık ile nazm itdigi terkîb-i ğarîb
Keffe-i veznde ğâlib görünür şu'arâya
- 9 Ğâ'ibâne o kadar qadr-şinâsâna şenâ
Bir şerefdür ki naşîb olmaz o her ḥöd-râya
- 10 Dest-i inşâf ile şâyândur o menşûr-ı ḥulûş
Zîr ü bâlâda bir imzâ ile bir ṭuĝrâya

²⁵ Mehmed Magnîsâvî, a.g.e., s. 76.

- 11 Olmuş ol zāt-ı hünermend medār-ı zīnet
Levhā-i zer gibi mecmū‘a-i Mağnīsāya
- 12 Yine kadr-i hüneri ehli bilür ey Nâbî
Yoksa nādāna ne şâyestedür öyle pāye
- 13 Naşş-ı ihlāş ile ol tāze metā‘-ı ma‘nā
Vāşıl olduḡda diyār-ı Halebü’ş-şehbāya
- 14 Oldı ma‘cūn-ı müferriḡ-veş o terkīb-i nefīs
İnşirāḡ-āver-i behcet dil-i pūr-sevdāya
- 15 Buldı peyvend-i ta‘alluḡ o ḡadar istihkām
K’itdi taḡşīl-i tenāsüb kemer-i cevzāya
- 16 İtdi dil-bestelik ol mertebe bizden de zuhūr
Ki tüvānā degil engüşt-i ḡalem ihşāya
- 17 Taḡ‘-ı derrākini ḡıfz eyleye Ḥaḡ āfetden
Ala dil-ḡāḡı ḡadar feyz-i Ḥudādan vāye
- 18 Naşş-ı Ḳur’ānda ḡıran eyledigi vech üzre
İde hem-sāye Ḥudā Birri yine taḡvāya²⁶

Ünlü divan şairi Nefî (1572-1635)’nin “Ehl-i dildir diyemem sînesi sâf olmayana / Ehl-i dil birbirini bilmemek insâf deḡil” beyti ve devamında olduḡu gibi “söz incisinin”, hüner ehlinin kadrini, deḡerini nādān deḡil, yine söz ehli bilir. “Yine kadr-i hüneri ehli bilür ey Nâbî” mısraı bunu ifade eder. Ayrıca Nâbî’nin Birrî’nin şiirini “ma‘cūn-ı müferriḡ” yani ferahlık veren bir macuna benzetmesi de belli bir zamanda Manisa’da atılması adet olan “mesir macunu”nu hatırlatmaktadır.

4. Birrî Divanı’nda Nâbî Etkisi ve Nazire Olması Muhtemel Şiirler:

Bu yazının başında bazı kaynaklarda Birrî ve Nâbî’nin bazı şairlerle birlikte müşâara yaparak, görüştüḡü ve birbirlerinin şiirlerine nazireler yazdıḡı konusunda bilgilerin bulunduḡu belirtilmişti. Bu açıdan Nâbî ve Birrî divanları incelendiḡinde, anlam bakımından paralel, aynı vezin, kafiye ve redifli bir çok şiir tesbit edildi. Bu şiirlerin birbiriyle ilişkili olduḡu vezin, kafiye, redif gibi dış unsurlar yanında, anlam ve eda olarak da birbirine benzemesinden anlaşılmaktadır. Dolayısıyla her iki şairde de tespit edilenler, nazire yahut benzer bir şiir olması ihtimali göz önüne alınarak, bunların matla beyitleri aşağıda verilmiştir:²⁷

Va‘de-i hâtır-firîbün düzd-i hâb itdün bu şeb
Târ u pûd-ı câme-hâbum sûz u tâb itdün bu şeb (Nâbî G. 15)

Zülfünü ruhsârına ey meh nikâb itdün bu şeb
Nâzenînüm dūd-ı âhumdan hicâb itdün bu şeb (Birrî G. 29)

²⁶ Mehmed Magnîsâvî, a.g.e., s. 75.

²⁷ Buraya alınan şiirler için kaynakçada da belirtilen *Nâbî Divanı* ve *Manisalı Birrî Dede, Hayatı, Eserleri, Edebi Şahsiyeti ve Divanı* adlı eserler kullanılmış olup; alıntılardaki şiir numaraları bu eserlere aittir.

Gördüm o şûhı lebleri rengîn zebânı şûh
Güftârı şûh nâtıkası hoş dehânı şûh (Nâbî G.46)

Mülk-i derûne saldı nigâhun sipâh-ı şûh
Garet-ger-i dil oldu o çeşm-i siyâh-ı şûh (Birrî G.55)

Hisseme kanda ki bir dilber-i meh-pâre çıkar
Tâli'ümdür yâ sitemkâr ü yâ âvâre çıkar (Nâbî G.72)

Râh-ı 'aşkun ötesi kûy-ı dil-ârâya çıkar
Gâyeti Hac yolunun Ka'be-i 'ulyâya çıkar (Birrî G.73)

Ümîd tûde-i rîk-i revân degül de nedür
Heves temevvüc-i bâd-ı vezân degül de nedür (Nâbî G.241)

Zamâne halkı 'aceb bî-vefâ degül de nedür
Hulûssuz bu sadâkat riyâ degül de nedür (Birrî G.114)

Hubân-ı cemâl asla mezâhir degül midür
Âsâr-ı asl fer'de zâhir degül midür (Nâbî G.115)

Esrâr-ı vahdet ehline zâhir degül midür
Her şey bu sırra cümle mezâhir degül midür (Birrî G.115)

Hayâlınden gelür gam hâtıra canânenen gelmez
Sitem hep âşinâlardan gelür bîgânelerden gelmez (Nâbî G.279)

Gözüm yollarda kaldı kâsid-i bâd-ı seher gelmez
Dili de gönderürdüm korkarum ol da gider gelmez (Birrî G.169)

O şuhun itdügi tarz-ı cefâ ne müşkil imiş
Tahammül eylemeden mâ'ada ne müşkil imiş (Nâbî G. 347)

Kaçan kim yâr ola bî-vefâ ne müşkil imiş
Dirîg u hayf bu cevri ü cefâ ne müşkil imiş (Birrî G.187)

Nakş-ı safâ sahîfe-i 'âlemde kalmamış
Bûy-ı vefâ hamîre-i Âdem'de kalmamış (Nâbî G. 351)

Çarh içre devr-i Cemden sanman ki câm kalmış
Şimdi o câmdan ki bu meclisde nâm kalmış (Birrî G.190)

Âferînişden ne deryâdur ne sâhildür garaz
Ne sadefden lû'lü-i insân-ı kâ mildür garaz (Nâbî G.365)

Gülşen-i firdevsden kûy-ı dil-ârâdur garaz
Sidre vü tûbâdan ancak kadd-i bâlâdur garaz (Birrî G.195)

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/3 Winter 2014

Nâbî'nin Birrî üzerindeki etkisini gösteren şiirlerden biri de şairin
 Pâye-i yâre düşmege agyârdan nevbet mi var
 Sâyesinde nahl-i ümmîdün meger râhat mı var (Nâbî G.216)
 matla'lı gazeline Birrî'nin aşağıda bir bendini verdiğimiz tahmisidir.
 Dâr-ı mihnetdür cihân derd ü gama gâyet mi var
 Mergden gayrı marîz-i aşk için sıhhat mı var
 Dâmen-i gül hâr elinde bülbüle fırsat mı var
 Pâye-i yâre düşmege agyârdan nevbet mi var
 Sâyesinde nahl-i ümmîdün meger râhat mı (Birrî T.7)

5. SONUÇ

Hikemî tarzın büyük temsilcisi ve 17. asrın ünlü divan şairi Nâbî, yakın ve uzak çevresindeki bir çok şairi etkilemiş, şiir ve sanat gücüyle, düşünceleriyle İstanbul, Halep ve Manisa gibi bir çok yerde sanat çevresi oluşturmuştur.

Nâbî'nin “Magnîsâ” redifli şiirinden de anlaşılacağı üzere şair, Manisa ve ahâlisine, oradaki sanat ve kültür çevresine büyük bir ilgi ve muhabbet göstermiş; bazı kaynaklara göre muasırı Manisalı Birrî Mehmed Dede ile de Manisa'da aynı mecliste şiir sohbetlerinde bulunmuş ve birbirlerine nazireler yazmışlardır. İki şair arasındaki dostluğun nerede ve nasıl başladığı tespit edilemese de Birrî'nin Nâbî'ye medhiye olarak yazdığı terkeb-i bendi; Nâbî'nin bu şiir için Birrî'ye yazdığı övgü dolu mektubu, Birrî'ye yazdığı bir kasidesi ve yine Birrî'nin *Bülbüliyye* isimli eserine yazdığı takrîzi bu iki şair arasındaki derin dostluğu açıkça göstermektedir.

Bu çalışmada, kaynaklarda yer alan iki şairin dostluğu hakkındaki bilgilerin de ışığında bu ortak dostluğu gösteren metinler ele alınarak incelenmiş ve merkezî nitelikteki büyük şair Nâbî'nin ikinci derecedeki taşralı şair olan Birrî üzerindeki tesirleri gösterilmiştir. Sonuç olarak, şairlerin gerek manzum gerekse mensur eserlerinin araştırılması, sanatçıların etki alanı ve sanat ortamının tesbiti hakkında önemli katkılar sağlamakta; böylelikle edebiyat tarihimiz için kaynaklık teşkil edecek bilgiler ortaya çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

- AYAN, Hüseyin (1986), “Sema Hakkında Bir Eser: Birrî Mehmed Dede'nin Bülbüliyyesi”, *II. Millî Mevlâna Kongresi*, Konya.
- AYDEMİR, Yaşar (2013), “Üç Dostun Birlikte Meşki: Nev'î, Bâkî ve Muradî'nin Nazireleşmeleri”, *Turkish Studies=Türkoloji Araştırmaları*, Prof. Dr. Âmil Çelebioğlu Armağanı 8/1, Kış, s. 65-97.
- BAYTOP, Turhan - KURNAZ, Cemal (2003), “Lâle” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 27, Ankara, s.79-81.
- BEYZADEOĞLU, Süreyya (2006), “Manisa'da Kadılık Yapan Şair İki Vehbî'nin İki Şiiri”, *İlmi Araştırmalar*, Sayı 22, İstanbul.
- BİLKAN, Ali Fuat (1995), “Nâbî'nin Sanat Çevresi ve Sanatçı Dostları”, *Yedi İklim Dergisi*, Sayı 65, İstanbul.
- BİLKAN, Ali Fuat (1997), *Nâbî Dîvânı I-II*, MEB Yayınları, İstanbul.
- Bursalı Mehmet Tahir (2000), *Osmanlı Müellifleri C. II*, haz. Mustafa Tatçı-Cemal Kurnaz, (İstanbul, 1333'ten tıpkıbasım, kısaltması: OSM) Ankara.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
 Volume 9/3 Winter 2014

- ÇAĞLI, Adnan - ÖZDİNGİŞ, Vicdan (2004), *Bülbüliyye Birrî Mehmed Dede*, Akademi Kitabevi, İzmir.
- ÇELTİK, Halil (2010), “Şairin Şaire Övgüsü veya Birrî'nin Nâbî Methiyesi”, *Şair Nâbî Sempozyumu*, Şanlıurfa Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü Yayınları, Şanlıurfa.
- ERDOĞAN, Kenan (2008), “Birrî Divanı'nda Manisa ve Şairin Sosyal Çevresi”, *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı 37, Erzurum.
- ERKUL, Rasih (2000), *Manisalı Birrî Mehmed Dede Hayatı, Eserleri, Edebî Şahsiyeti ve Divanı*, Manisa Valiliği Yayını, Manisa.
- Esrar Dede (2000), *Tezkire-i Şuara-yı Mevleviyye*, haz. İlhan Genç, AKM Yayınları, Ankara.
- Hâfız Hüseyin Ayvansarâyî (2013), *Vefeyât-ı Ayvansarâyî*, haz. Ramazan Ekinci, Buhara Yayınları, İstanbul.
- İPEKTEN, Haluk (1996), *Divan Edebiyatında Edebî Muhitler*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- KARACA, Mine (2008), *Birrî Mehmet Dede Dîvânı'nın Muhtevâ İncelemesi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk-İslâm Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- KARATAŞ, Turan (2002), *Takrîz Edebiyatı (1882-1928)*, Hece Yayınları, Ankara.
- KARTAL, Ahmet (1998), *Klasik Türk Şiirinde Lâle*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Kınalızâde Hasan Çelebi (1989), *Tezkiretü's-şuara C.I*, haz. İbrahim Kutluk, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara.
- KURNAZ, Cemal (1997), “Rûhî'nin Dostları”, *Divan Edebiyatı Yazıları*, Akçağ Yayınları, Ankara, s. 126-182.
- KUT, Günay (1974), “Gazâlî'nin Mekke'den İstanbul'a Yolladığı Mektup ve Ona Yazılan Cevaplar”, *TDAY Belleten* 1974, s. 223-252.
- KOYUNCU, Fatih (2011), “Alaşehirli Makâlî Mustafa Bey ve Mecmualardaki Bazı Şiirleri”, *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 9 Sayı 2, Manisa.
- Mecmua, İzmir Milli Kütüphane Yaz-816, 21427.
- Mehmed Magnisavî, *Divan*, Manisa İl Halk Kütüphanesi, no: 45 Hk 5181.
- Mehmet Nâil TUMAN (2001), *Tuhfe-i Nâ'îlî -Divân Şairlerinin Muhtasar Biyografileri- C.II*
haz. Cemâl Kurnaz - Mustafa Tatçı, Bizim Büro Yayınları, Ankara.
- Mehmed Tefvîk (2012), *Kâfile-i Şu'arâ*, haz. F. Sabiha Kutlar Oğuz - M. Çakır - H. Koncu, Doğu Kütüphanesi, İstanbul.
- MERMER, Ahmet - KOÇ, Neslihan (2005), *Eski Türk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Mustafa Safâyî Efendi (2005), *Tezkire-i Safâyî*, haz. Pervin Çapan, AKM Yayınları, Ankara.
- ÖZDEMİR, Emin (1990), *Örnekli Açıklamalı Edebiyat Bilgileri Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- PAKALIN, Mehmet Zeki (1993), *Osmanlı Tarih Deyimler ve Terimleri Sözlüğü C. III*, MEB Yayınları, İstanbul.
- Sâlim Efendi (2005), *Tezkiretü's-şuarâ*, haz. Adnan İnce, AKM Yayınları, Ankara.

-
- Şemseddin Sami (2006), *Kâmûs-ı Türkî*, Çağrı Yayınları, İstanbul.
- Tahirü'l-Mevlevi (1973), *Edebiyat Lügatı*, Enderun Kitabevi, İstanbul.
- UMAÇ, Zeynep Şimşek (2005,) *Birî Mehmed Dede'nin Bülbüliyye Adlı Eseri Üzerine Cümle Bilgisi İncelemesi* (Metin- Sözlük), Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- UZUN, Mustafa - ARSLAN, Ahmet Turan (2013), “Takrîz”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 39, İstanbul 2013, s. 472-474.
- YENİKALE, Ahmet, *Sünbül-zâde Vehbî Divanı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı E-kitap, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10651,sunbul-zade-vehbipdf.pdf?0> (13/03/2014).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/3 Winter 2014

